

Од низа докумената који су узети као основни материјал приликом писања књиге један мали део махом необјављених а значајнијих одабран је и овде приложен. Реч је о званичним актима из различитих извора који због своје аутентичности само употпуњавају преглед развоја ратних догађаја на истоку Србије.

На почетку оружаног устанка 1941. године непријатељ је био збуњен истовременом и добро организованом акцијом партизанских одреда готово на целој територији Србије. Квислиншке, издајничке снаге нису биле у стању да одоле нападима устаника. Жандарми су били преслаби, а четничке формације недорасле за веће оружане сукобе. „Тешка ситуација јавне силе Србије...” захтевала је енергичну помоћ Немаца. Бановинске управе, које су 1941. године још постојале (Тимочка крајина припадала је Моравској бановини, са седиштем у Нишу), евидентирале су ситуацију после отпочињања партизанских акција.

Из извештаја Банске управе Моравске бановине (дел. бр. 215 — 9. септембар 1941).

„... Брзим надирањем окупаторске војне силе на читавом подручју Моравске бановине настало је скроз хаотично стање у редовима жандармеријских чета, водова и станица. Првих дана окупације службу јавне безбедности вршили су искључиво градски и општински стражари и други органи. До опште пљачке и нереда није првих дана дошло због брзог запоседања многих места од стране немачких трупа, које су својим присуством, а негде и настојањем утицале на одржавање ранијег правног поретка, односно реда и сигурности.

Било је много случајева да су жандарми самовласно напуштали станице, бацали кокарде са капа, пресвлачили се у сељачка или грађанска одела и крили се по селима. Касније, када су немачке власти тражиле да се поново успостави жандармерија, почели су се враћати на своје дужности, разоружани, постиђени, дроњави и недисциплиновани.

Убрзаним одлажењем немачких трупа из појединих места настала је све више потреба за поновним успостав-

љањем апарата јавне безбедности, па су и немачке власти одмах прихватиле успоставу жандармеријских станица, водова и чета, али су ове органе тек касније, почетком јуна, почели да наоружавају, али врло опрезно и посве оскудно.

Морал и дисциплина жандарма после поновног преузимања дужности знатно су опали, а вршење дужности постајало је све теже, како у погледу смештаја и снабдевања, тако и у погледу употребе силе према субверзивним елементима, који су нагло појачавали бројно стање одметника.

На дан 19. јула т.г. било је укупно 9 жандармеријских чета, 28 водова и 157 жандармеријских станица. Бројно стање жандарма износило је 1880 људи, на које је раздељено 1294 пушака, 1129 ножева и 28707 метака.

Имајући то у виду и оцењујући ситуацију која се временом у погледу јавне безбедности све више погоршавала, Банска управа је код Фелдкомандатуре молила и тражила да се жандарми наоружају ефикасним оружјем, тј. пушкомитраљезима и бомбама, и да се истовремено поради код виших власти да се за подручје окупираног дела Србије под немачком влашћу што пре приступи формирању касарниране војне силе под управом, односно вођством истакнутих — популарних — војних личности. Касарниране војничке трупе, распоређене по разним центрима, биле би потпора жандармерији и гаранција за лојално држање народа. Предвиђало се да ће доласком немачких трупа доћи до изражаја многи екстремни елементи... те да ће жандармеријске формације у иначе погоршаној ситуацији бити апсолутно немоћне и неспособне да се супротставе неминујој акцији рушилаца правног поретка, имовине и личне сигурности. Немачке власти, међутим, нису хтеле или нису желеле да ове молбе и сугестије прихвате...

У међувремену дошла је и објава рата Немачке Русији, што је имало извесног одјека у читавом нашем народу, а нарочито у редовима комунистичких идеолога и оних који су и одраније више или мање стајали под њиховим упливом. Видних манифестација тога одјека није било, али убрзо затим, после предузетих хашења комуниста и филокомуниста, а у одсуству њиховом и њихових породица (јер су многи, благовремено обавештени, успели да побегну), дошле су и видне демонстрације које су се постепено, вероватно и због реакције, а у изузетном виду, умножавале и поопштавале и вештом тактиком освајале све шири терен и све више потискивале и угрожавале позиције власти и органа јавне безбедности.

Према приложеној евиденцији, у 31 срезу од 40, колико их има у Бановини, од 1. VII до 5. IX т.г. било је

укупно аката саботаже следећих врста: 40 појава наоружаних група, 117 насиља против надлештава: ништенња архиве, телефона, веза, узимања новца итд., 58 насиља против саобраћаја, рударских и других предузећа, паљевина итд., 38 насиља односно напада на немачке војнике и друга лица и на наше органе јавне безбедности, чуваре шума итд., 12 појединачних убистава Немаца, наших органа јавне безбедности, председника општина, жандарма, чувара шума итд. и 11 масовних напада на среска места и појава безвлашћа.

У истом међувремену одметници су успели да разоружају 23 жандармеријске станице, 3 финансијска одељка, страже 5 рудника, више чувара шума, више железничких стражара и готово све сеоске, па и неке варошке и сеоске општинске страже које су имале оружја, и то срезовима: левачком, ресавском, ражањском, млавском, звишском, бољевачком, крајинском, голуначком, сврљишском, беличком, брзопаланачком, параћинском, темнићком, бањском и раваничком. У многим општинама влада већ безвлашће, које се постепено и сваким даном шири све даље, пошто досадашња реакција, уколико је и било, није имала никаквог утицаја. Напротив, у народу се све више стиче уверење да је реакција немоћна и да су одметници узели маха и да имају надмоћност, услед чега су прилике јавне безбедности. личне и имовне сигурности на ширем делу Бановине постале очајне.

У многобројним свакодневним извештајима примљеним са терена, а који су редовно достављани Министарству унутрашњих послова и команданту јавне силе Србије, показивана је тешка ситуација јавне силе Србије, па је од Министарства унутрашњих послова, команде јавне силе и немачких власти Банска управа тражила помоћ и средства, како би се свакодневним нередима и хаотичном стању, које се све више шири, стало на пут.

Место свега очекиваног Банска управа добила је обавештење од Министарства унутрашњих послова I. бр. 2895. од 11. августа т.г. „да се приступило прегруписавању жандармерије повлачењем жандармеријских станица у јаке формације и да је израђен план за акцију, да ће све бити перфектуирано и уређено за неколико дана, те да се још много пре 15. августа може очекивати почетак ликвидације комунистичких банди“. Међутим, откако су повучене, односно растурене иначе слабе и недовољно наоружане жандармеријске станице, наводно у циљу прегруписавања и формирања неких потребних одреда, и откако су тако повучени жандарми са разних станица у водове и већа места

потпали и под команду немачке војске, ситуација на терену се још више погоршала. Дислокација жандармерије стално је мењана, па је и ту дошло до хаотичног стања, јер ни сам командант жандармеријског пука у Нишу не зна дислокацију свих својих јединица, нити пак он има каквог учешћа у командовању и распоређивању жандармеријских одреда...

На другој страни, у међувремену, ситуација се приказује:

1) да су комунисти, одбегли робијаши, сеоски башибозук, удружени са неким „комитама“, појачали своје људство од првобитних 2 — 3 стотине сада на 2 — 3 хиљаде и распоредили се у више мањих или већих група;

2) да је у неким крајевима акција ових група међусобно координирана;

3) да се те групе, на уговорене знаке или у одређене дане, сакупљају и тако масовно врше препаде, после којих се разилазе на све стране, тако да је тешко знати када ће се и где опет сакупити, што пак очигледно отежава гоњење и извиђање;

4) да се делатност свих тих група састојала у уништавању и пљачкању, спаљивању архива и књига, у убиствима органа или других непоћудних им лица, у одвођењу и врбовању присталица, утеривању страха народу, забрањујући му да се одазива властима, да врши дужност према општини или држави, а све то под претњом смрти или злоставама.

„Шумски“, како их народ зове, тако су се осмелили да у села, па и неке вароши долазе у свако доба дана и ноћи. а дешава се и да пуцају и да шенлуче, док су власти немоћне.

С друге стране, немачке чисто војне власти... реагирале су до сада у неколико места разних срезова на један њима својствен начин, спроводећи извесне одмазде према колективу или појединцима који су можда сасвим случајно, односно можда недужно, дошли под удар одмазде.

Све то стање мучно импресионира, док кобна неизвесност, проткана бедом, замагљује видик и доводи народ не само у угроженим селима већ и у варошима до очајања. које сваким даном расте уколико месне, среске и друге власти стоје беспомоћно.

У другој половини августа примећено је да Фелдкомандатура, преко органа С.Т. групе и наводно са присташама Збора, ради на томе да се четници, односно њихов вођ војвода Коста Пећанац добије за конструктивну сарадњу. Најзад је 27. августа т.г. одштампан и сутрадан растурен проглас војводе Косте Пећанца...

Четници, као и сам војвода Пећанац, нису настојали да траже и да дођу у контакт са органима управних власти, већ је потписани о њиховом раду, односно намерама оазнао незванично, али ипак од меродавних личности Фелдкомандатуре, тако и четника...

С обзиром на све горе изложено, као и на тешко психолошко стање у народу, велики број избеглица и друге сиротиње која очекује подршку или потпору власти (јер од приватне иницијативе не могу много очекивати, тим мање што су и прилике за живот и снабдевање врло отежане), и услед беспућа у коме се налазимо, потребно је учинити следеће:

1) да се што хитније успоставе формације касарниране и наоружане војске, и то у варошима, а негде и у селима...

2) да се хитно упуте јака потерна жандармеријска одељења првенствено у шумовита и рударска подручја како би што пре очистила тај терен од одметника и омогућила редован рад по рудницима и шумама;

3) одмах затим вратити све жандармеријске станице на своја места и у свим среским местима формирати, макар и привремено, јаче жандармеријске водове;

4) уколико четници улазе у обзир као органи јавне безбедности, потребно је хитно распоредити и подврћи дисциплини регуларне трупе и тачно утврдити однос њихов према државним властима....

Заменик бана
Мил. М. Костић“

Преписка која је током народноослободилачког рата вођена између Окружног комитета КПЈ за зајечарски округ и Покрајинског комитета Комунистичке партије Југославије за Србију нарочито је интересантна за период 1942. и 1943. године. Специјални курири преносили су ову углавном шифровану пошту, а пунктови, везе за предају писама обично су били због конспиративности издвајани од осталог масовног рада за народноослободилачки покрет. Партијска преписка била је један од најодговорнијих послова, а та архива драгоцен вредност за хроничаре народноослободилачке борбе.

*Изводи из преписке ОК-ПК-ОК
1942. и 1943. године*

Драги другови,

1. Потребно је да нам Боби пошаље посебан и опширан извештај о стању код вас, уопште о политичкој ситуацији, о резултатима вашег рада и о даљим могућностима јачања наше партијске организације у вашем крају...

Потребно је, док је још ту Боби, да средите и учврстите партијску организацију и све секторе рада...

Слажемо се са уласком Марице „Вере“ у ОК, ако је она најбољи партијац у вашем крају, али ви морате настојати да подижете за руководеће дужности првенствено људе из вашег краја, водећи рачуна о социјалном саставу организације и руководства. Одређујемо „Душка“ за секретара ОК, а Боби нека вам помаже као инструктор ПК док не оде. Сматрамо да ће „Душко“ уложити све своје снаге и искуство да мудро руководи округом и да на тај начин оправда велико поверење које му Партија указује.

2... Мислимо да ће ускоро бити нужно да се североисточни део ваше територије (Непотин и све према Дунаву, Кладово, Доњи Милановац) одвоји као посебан округ...

3. Среска поверенства која сте учврстили... претварајте у среске комитете... Добро је да сваки срез има своју „технику“, али ту се мора бити пажљив, конспи-

ративан, „технику“ треба поверити сутурним и искусним људима и њих одвојити од осталих чланова Партије и од масовног рада...

Примили смо летке Тимочке Крајине. Онај кратки о житију и омладински о радној служби добри су. Други је расплнут и много говори о „високој политици“ (помиње се Јапан)...

Посветите већу пажњу радницима и јачању партијске организације међу радницима...

4. Треба предузети све мере, политичке и војничке, да се онемогући окупатор да покупи жито од сељака...

5. Ваш одред сада има доста искуства. Важно је да створите чврсто и добро војно и политичко руководство и да учврстите партијску организацију у одреду. У Партији треба да буду само заиста најбољи и најхрабрији борци, који ће се осећати одговорни и који ће се такмичити у раду за јачање и унапређење Партије. Дајте нам карактеристике за људе који су у штабу вашег Одрода и у партијском руководству. Знакови за партизане су петокрака звезда и српска тробојка, а за добровољачку војску само српска тробојка...

6. Што се тиче става према Бугарима, шаљемо вам ранији пројекат летка, који углавном објашњава наш став, али је потребно да агитујете и да се повезујете са народним бугарским војницима, да им објашњавате карактер наше ослободилачке борбе, да тражите од њих да се не боре против партизана и нашег народа...

7. Што се тиче дражиноваца, они се све више приблијају и организују, и то нарочито у оним крајевима где нису раскринкани и где су наши одреди и наш политички утицај слабији... Конкретно, на терену поступајте онако како се они односе према нама и нашој борби...

8. Потребно је да нас редовно извештавате о свим важним догађајима и променама у вашем крају. Треба да нам износите ситуацију, односно однос снага политичких партија и војних група, ваше процене и мишљења у вези са вашом ситуацијом и развојем догађаја у вашем крају. Такви подаци су за нас увек драгоцени... Пошаљите нам извештај о СКОЈ-у... Како стојите са стварањем народноослободилачких одбора?

Пошаљите нам финансијски извештај, и то редовно чините по завршетку сваког месеца. Нека Боби пошаље слику за легитимацију.

Одредите некога ко ће редовно и обавезно слушати емисију наше радио-станице, која даје две емисије дневно.

Једна је у 7.10 часова ујутру, а друга у 8.35 часова увече, на кратким таласима од 40 метара. Тако ћете бити упознати са важним вестима и директивама...

Последње главе историје немамо. Када будемо имали, послаћемо вам. Следећи пут послаћемо вам реферат о дужностима члана Партије.

Смрт фашизму — Слобода народу!

28. јун 1942. године

С другарским поздравом

ПК

Драги другови,

Главна питање на коме сада треба да мобилишемо све наше политичке и војне снаге јесте одбрана жетве од плачке окупатора и његових слугу. Потребно је научити и помоћи сељаку да крије жито. Уништавајте спискове и књиге. Прогоните, уништавајте и онемогућавајте органе окупатора и житне централе које им помажу у спровођењу плачке. Одузимајте и сеците каишеве и кварите вршаће машине... Наша Партија, наши партизани треба у томе да окупе већину народа... Из тих акција треба да изникну нови масовни народноослободилачки одбори. Ми морамо енергично онемогућити окупатора и његове слуге да остваре своје плачкашке планове. На тај начин народ ће се још више уверити на сопственом искуству ко су му искрени пријатељи, а ко заклету непријатељи... Држите се наших досадашњих директива и вести са наше радиостанице „Слободна Југославија“ у погледу односа према дражминовцима.

.... У Србији ће, с обзиром на све околности у којима се развија ситуација, ускоро бити зрели услови за шири замах наших војних и политичких акција... Спремајте се да ваш крај не заостане иза осталих, јер је стратегијски врло важан за нашу даљу борбу у Србији. Зато је потребно да се што пре повежете са Кучевским одредом (пошаљите јавку за њих) и да се успостави ваш Крајински одред... Прибирање нових борбених снага у партизанске редове један је од ваших главних задатака. Акције вашег одреда и објективне прилике дају вам сваки даном све веће могућности у том погледу...

Акција извршена код Суваје је добра. Тако треба пројектовати... Новац који је одред запленио потребно је разделити. Код њих нека остане само мања сума за њихове

потребе, а остало преузмите ви и пошаљите околним одредима и организацијама према потреби...

Шаљемо вам материјал и летак ПК од 22. VI 1942. године упућен бугарским војницима. Преведите та тачно, па га масовно растуриите међу бугарским војницима...

Смрт фашизму — Слобода народу!

12. јул 1942. године

Другарски поздрав
ПК

* * *

Драги другови,

Примили смо ваше писмо од 20. VII и летак о жетви. Летак је добар... Није требало потписивати ОК и одред, већ или ОК или штаб вашег одреда...

Из вашег извештаја о дражиновцима видимо да се они прибирају и организују. Они су узели вашу територију као своју најјачу базу баш због тога што тамо нису пред народом разголићени.

Данас је једна од ваших најважнијих политичких задаћа да се до краја разголите такви и слични издајници, утолико пре што се и Радио-Лондон у најновије време труди да опере Дразу...

Ми ударамо по тим издајницима, а њихове масе, као и колебљиве и необавештене редове народа желимо привући на позиције активне борбе против окупатора, а не да, макар и пасивним ставовима, служе непријатељу.

Зато редовно и обавезно слушајте свакодневне емисије наше радио-станице. Хватајте вести и сва саопштења, а нарочито саопштења Врховног штаба и то умножавајте и растурајте у народу. Тога се строго држите и нећете погрешити... Потребно је политички разобличавати карактер сеоских стража... Јбуде из тих стража не треба безобзирно изједначавати са четничким бандама... Потребно је, у сваком случају, разоружати те страже...

Партија се мора ослањати на одане и спремне кадрове... Лабавост у раду, небудност, недовољна контрола и недоследност у спровођењу директива слаби отпорну снагу нашег покрета и подрива дисциплину, а организацију доводи у опасност. Зато је потребно сада, више него икада, проверавати наше кадрове... Зато је потребна највећа револуционарна будност, да би се на време разоткрили страни, непријатељски елементи замаскирани у покрету, а које је данашњи степен оштре борбе натерао да покажу право лице и да се тако разобличе...

Пошаљите нам опширан извештај о раду СКОЈ-а.
Смрт фашизму — Слобода народу!

3. август 1942. године

С другарским поздравом
ПК

* * *

Драги другови,

Правилне су неопходне мере сигурности за склањање ваших партијских кадрова, а нарочито руководећих и ком-промитованих. Ако нисте потпуно сигурни на вашем терену, привремено склоните упрожене људе у друге срезове, али се договорите са Покрајинским поверенством ради пребацивања неких од њих у суседне крајеве. Поново вам наглашавамо, чувајте добро кадрове, па макар збот њиховог склањања привремено трпео рад, јер је то лакше поднети него их заувек изгубити.

Ваш одред може привремено, док траје најјачи напад реакције, да пређе на суседне терене према деспотовачком и околним срезовима, јер тамо нема партизанске активности, па је реакција слабија. Али ваш одред треба тамо само да прокрстари, да се не задржава дуже на том терену и да се врати натраг...

Јавите нам опширније о стању и могућностима појачања нашег рада у Борском руднику. Овде масовно (полицијским рацијама по ноћи и блокирањем улица дању) купе све мушкарце, незапослене, па и запослене, те их одмах спроводе на рад у руднике (Борски и др.) или у Немачку. Треба испитати могућности контакта са радницима у Борском руднику, па ако би то било повољно, ми бисмо неке другове послали на рад тамо, јер се сада за то даје прилика.

Шаљемо вам писмо Главног штаба за ваш одред, да га добро проучите и директиве из њега спроведете...

Смрт фашизму — Слобода народу!

10. август 1942. године.

Другарски поздрав
ПК

* * *

Драги другови,

Садашња експедиција на челу са Аћимовићем карактеристична је по томе колико је непријатељ слаб и осетљив на ваше акције, па је приморан да се служи најподлијим средствима да би поколебао, преварио и застрашио народ

(леци, обећања, уцене, претње бугарском окупацијом, издржавање казнених трупа, сеоске страже, паљевине, стрељања и прогони у концентрационе логоре...).

.... Непријатељ настоји да читаву борбу скрене на пут братоубилачке борбе, на пут грађанског рата, на пут класне борбе, тврдећи да је наша народноослободилачка борба само борба комуниста за власт и желећи на тај начин да нас политички што више изолује од народа...

Потребно је у овој ситуацији предузети следеће конкретне мере:

1. Објашњавати народу мере непријатеља, његове методе рада, елементе на које се ослања...

2. Потребно је уочити како се према тој ситуацији односе остале политичке групе...

3. Наши партизански одреди на промењену тактику непријатеља морају одмах одговорити својом променом тактике. Проучавањем нове тактике непријатеља (поседање села, стварање заседа и вршење разних притисака на сељака) наши партизани морају стварно прећи на партизански начин ратовања, на сталне покрете, на изненадне препаде на непријатеља и његове комуникације...

Не ударати на утврђена села, већ натерати непријатеља да прими борбу ван села. Уништавати мање снаге непријатеља и истовремено вршити акције на више страна, да би се непријатељ збунује...

4... Појачавати обавештајну службу, развити највећу будност, дисциплину и иницијативу...

5... Доследно спроводити линију народноослободилачке борбе и указивати на успешност организоване борбе, коју не може сузбити, а још мање уништити, окупатор и његове слуге.

Смрт фашизму — Слобода народу!

10. август 1942. године

Другарски поздрав

ПСК

* * *

Драги другови,

Бор и околина постају за нас сваким даном све значајнији. Зато главно тежиште нашег рада мора да је ту концентрисано... Ви сте још раније имали неколико активиста и доста симпатизера у руднику и околини. Сада треба те везе учврстити и проширити...

Ми овде од других људи, путника, сазнајемо шта се догађа у Бору и околини, а ви нас сасвим оскудно обавештавате. Зато нам опширније пишите о животу тамошњих радника и сељака из околине... Колико сати раде дневно, каква им је исхрана, становање, сигурност на раду, могућност кретања и окупљања у слободном времену? Како је организован полицијско-надзорни систем рада над радницима? Какво је расположење радника и на шта се највише жале?...

Добро је што сте предузели чишћење Партије од паникера и капитуланата, али је потребно ојачати Партију примамљивим новим оданим и провереним бораца, који у садашњој борби доказују своју верност и спремност за појачану активност.

Следећи пут добићете „Глас“, и ту ћете имати преглед ситуације...

Смрт фашизму — Слобода народу!

3. септембар 1942. год. С другарским поздравом
ПК

* * *

Драги другови,

У овом извештају углавном се задржавамо на грешкама које су уочене и на статистичком броју чланова Партије. Опширан извештај са детаљима о свим недостацима и остало послаћемо вам следећом везом.

Има доста грешака које су се одразиле на рад наше партијске организације. Небудност према ситницама довела је до тога да су нас догађаји престизали. Ово се не односи само на чланове Партије, већ и на сам ОК, јер да је ОК правилно деловао, не би дозволио да дође до тога...

Углавном рад можемо да поделимо на рад око сређивања партијске организације позадине, партијске организације одреда, као и самог одреда.

Рад у позадини

Претресали смо целокупну ситуацију у окрупу, и пошто смо уочили све недостатке, поставили смо следеће:

а) да ОК мора да буде на једном месту, да стварно буде руководица;

б) да са тог места обезбеди правилну и редовну контролу и везу, да организује своју „технику“, да буде углавном политичко руководство округа;

ц) пошто смо у руководству оамо нас троје, дали смо карактеристике другова који би могли да уђу у руководство. Тако сад имамо једног који би могао да уђе у најскорије време, а тројица су у пројекту, што зависи од њиховог развика, а то су секретар ОК СКОЈ-а, секретар Борског парт. поверенства и будући секретар партијске организације одреда (сада је заменик секретара ПО у батаљону).

2. По сређењу самог ОК одржали смо партијску конференцију свих чланова... Записник са конференције послаћемо вам следећом везом.

3. После конференције прешли смо на организационо сређивање партијске организације позадине и организовали смо два среска комитета. Први јужно од Зајечара, са територијом од три и по среза, а други северно од Зајечара, са пет и по срезова. Први СК има једно партијско поверенство за тимочко-заглавски срез (Књажевац-Андријевац). Ова два среза држимо и даље до ојачања НОК (Нишког ОК), па ћемо им после предати. Ово је у вези са вашом одлуком. Други СК има два партијска поверенства и то: Борско поверенство и за неготински срез са задатком да продира на север. За погуну СК и СП узели смо и неке друге из одреда. Број чланова у сваком СК и СП послаћемо вам у следећем извештају.

4. Иако је било услова, а имали смо и људе, код нас није постојало довољно схватања о важности ОК СКОЈ-а, и тек сада смо га образовали. Комитет има пет чланова, и то четири друга и једну другарицу. Социјални састав је следећи: један радник и 4 интелектуалца. Њихову карактеристику послаћемо вам. Секретар комитета биће радник. У вези са формирањем ОК СКОЈ-а треба да нам обезбедите везу са ПК СКОЈ-а ради што бољег и правилнијег рада. Другови из ОК СКОЈ-а сви су илегалци.

У следећем извештају обухватићемо углавном све, целокупни рад, као и стање партијске организације. Одговорићемо по оном нацрту који сте нам послали.

Рад у одреду

Дошавши да средимо Крајински и Тимочки одред, који су спојени, ухватили смо у међувремену везу са четом Јастрепчана који су били на озренском терену и урадили смо следеће:

1. Одржали смо партијску конференцију, којој су присуствовали партијци из свих чета. Претресли смо сав до-

садашњи рад и уочили главне слабости и по њима нај-оштрије ударили. Послаћемо вам записник са конференције.

2. Пред саму конференцију средили смо организације. У обе чете (Тимочкој и Крајинској) саслушали смо неке партијце у вези са слабостима. Из Крајинске чете искључили смо четири партијца...

3. Због слабости (и војничке и политичке) и због неискључивости, одред смо средили на овај начин (и то на предлог друга Милисава): од ове три чете у Крајини и Тимоку створили смо батаљон од три чете. Формирали смо батаљонско руководство — штаб батаљона — од седам другова. Штаб је овако велик због тога што смо сваком члану штаба дали и заменика да би се развијао, управо команданту, комесару и секретару. То су другови са Јастрепца... Поред овога формирани су штабови чета. Батаљону су постављени задаци и одређен терен деловања. (Баш јуче су разбили једну Дражину банду од око 30 људи. Непријатељски губици — један мртав и један заробљен. Овај заробљеник је Грк). Сви другови имају полета и чврсто верују у успех и омасовљење, јер постоје многи услови. На пример, на једну везу требало је да нам дође 80 радника из Бора, али због провале дражиновци су похапсили те људе. Сада радимо на поновном успостављању везе. Морамо да подвучемо: услова има, оружја и муниције такође, ако будемо радили, биће свега.

Статистика чланова Партије

Старих чланова Партије 47, новоучлањених 18, свега 65 чланова; искључена су 4, остаје 61 члан. У одреду су 24, а у позадини 38¹⁾ чланова. У одреду нису урачунати другови из Јастребачке чете, тако да партијска организација батаљона броји: 1. чета 11 чл., 2. чета 10 чл., 3. чета 10 чл. и штаб 7 чл. — дакле, укупно 38 чланова.

.... Овај извештај је у главним цртама, а идућом везом послаћемо вам детаљан извештај... о постављеном раду.

Због прекида везе нисмо вам одговорили на писмо од 31. I 43.

.... Карактеристике Предрага Костића су: поштен до краја... политички стоји доста добро... До сада је био политиком Крајинског одреда... Сада га повлачимо у позадину и мислимо да ради по НО одборима, а у перспективи је за Окружни народноослободилачки одбор...

С другарским поздравом.

Смрт фашизму — Слобода народу!

23 јун 1943. год.

ОК Зајечар

¹⁾ Грешка при сабирању је и у оригиналу документа ПКС 307 (Завод за Раднички покрет Србије) од 23. маја 1943. г. стр. 3.

* * *

Драги другови,

Примили смо извештај о обиласку и приликама у партијској организацији у вашем окруту и извештај друга Вељка... Очекујемо да ћемо по вашем куриру примити извештај шта сте све учинили по оним задацима које је друг Милисав поставио пред вашу организацију. Настојте да пронађете пункт и пошаљите јавку на коју би могао доћи наш курир или неко други кога ми пошаљемо. Јавку нам пошаљите шифровано... Курира ће држати само секретар ОК или други члан ОК... Тога курира морате изоловати од сваког другог посла...

.... Потпомогните распадање међу дражиновцима, које је настало компромитовањем Драже Михаиловића у светској јавности и успостављањем веза Врховног штаба Народно-ослободилачке војске Југославије са савезницима.

Смрт фашизму — Слобода народу!

31. август 1943. год.

ПК

* * *

Драги другови,

Потврђујемо пријем вашег писма од 23. VIII 43. упућено пол. комесару К. одреда, као и то да смо прегледали писмо упућено другу Чачанину.

У вези са вашим питањима (пошто смо ми овде на терену у близини Бора, ваше писмо је одмах дошло до нас) одмах вам одговарамо.

1. Везу са другом Чачанином држи друг — члан СК који одговара за рад у Бору. Дакле, друг Чачанин, а пре тога и друг Босанац били су повезани са партијском организацијом позадине, јер одред не може да држи везе због своје покретљивости.

2. Са друговима у Бору одржава се редовно веза. За сам рад постоји неколико канала, а један од тих је друг Чачанин.

3. Преко друга Чачанина можете нам слати људе за одред. Не знамо одакле би били ти другови за одред, али Чачанин редовно доводи по 10 људи. Прошле недеље довео нам је 10 људи. Баш данас очекујемо опет 10 људи.

Иако рад није организовано постављен, слање људи за одред ипак се обавља. Ми рачунамо да сваке недеље добијемо око 10 људи.

4. Иако је продор у Бору отскора, ипак су се показали извесни резултати у раду — слање људи за одред, санитарски материјал, рубље, одело и друге ствари. Повећавање са људима у Бору било је са више страна тако да данас имамо неколико канала за рад. Сада мислимо да читав рад организујемо на тај начин што бисмо створили СК за Бор и околна села.

Са стварањем СК почеће и стварање партијске организације и озбиљан рад, пошто сада већ имамо људе на које можемо да се ослонимо... пошто су другови из СК илегалци и моћи ће да опстану на терену.

5. Што се тиче везе са вама, увиђамо нашу слабост, али, ето, још нисмо успели да је отклонимо.

Веза са вама могла би да буде овим путем, а тако исто преко друга Милисава. Али најбоље би било да имамо с вама директну везу, јер нам је потребна ваша помоћ ради наступајућих догађаја у нашој земљи и у свету.

6. Опширнији извештај, који баш сада спремамо о раду у самом Бору, као и о раду читаве ПО у округу, добићете преко друга Милисава.

7. Јавите нам најновију политичку ситуацију и пошaljте нам нов материјал.

Смрт фашизму — Слобода народу!

4. септембар 1943. год.

С друг. поздравом
ОК Зајечар

* * *

Драги другови,

Примили смо ваше кратко писмо преко друга Чачанина... Ми смо вам писали преко Милисава и настојте да ваша веза са њим буде што бржа и чвршћа...

Друга Босанца шаљемо у Бор са задатком да се повеже са вама и ради у Бору док буде могао да се одржи. Преко њега слаћемо људе за одред и држати везу за кратке извештаје. Потребно је да што више људи извлачите из Бора и да их наоружавате. На вашем терену потребно је да се формира бригада, која треба да буде покретљивија од одреда, добро наоружана, са већом дисциплином, а на терену да остану мањи одреди са задатком да јачају и врше мање акције...

Одред треба да продире и према Пожаревцу и да се повеже са њиховим одредом, који треба ви да појачате људством из Бора...

Сазнали смо да је у четничком одреду Пилетића раздор и да су се издвојили Војнић, Тинић и неки Небојша. Ако

се нису истакли у борби против нас, а показују жељу да дођу код нас, ви их примите уз сву потребну будност и проверавање њихових људи...

ПК

ПК

* * *

Драги другови,

.... Сада настојимо на сваки начин да се повежемо с вама, како бисмо могли редовно да вам шаљемо извештаје о нашем раду и ситуацији на нашем терену, а самим тим би имали конкретнију помоћ по појединим проблемима и редовно би добијали материјал. Од друга Милисави добили смо неколико писама, а исто тако примили смо и писмо друга Јове од 2. VIII, које је дошло преко Босанца, односно Чачанина.

Ситуација у нашем округу била би следећа:

I. Ситуација на терену

1. Политичко расположење народа

У нашем крају, кад је почела жетва, народ је био прилично заплашен, али акције одреда и позадине на разбијању непријатељске живе силе, општинских управа, паљења и уништавања вршалица и друго дале су снагу народу. Народ је видео да окупатор нема снаге... и да не може ништа да предузме против нашег одреда. Политичко расположење расло је из дана у дан. Народ је свуда помагао партизане, поједине групе одреда кретале су се дању, али то непријатељ уопште није сазнао, иако су сељаци радили на пољу. Уопште није било тужакања међу сељацима. Непријатељ је претио сељацима због тога што чувају партизане по селима. После упада у Књажевац забили су се по варошима и нису смели нигде да иду. Тако је прошла жетва, после тога народ је чувао жито, тако да су вршалице радиле само на 5-6 места. Народ је и сам видео да су му партизани једини пријатељи и да се они једини боре за одбрану жетве. Тако су се и отворила врата новом приливу бораца у одред.

Али од пре 15 дана ситуација се умногоме изменила. У наш крај дошао је већи број Немаца, али и то не би било ништа да жандарми и недићевци нису почели масовно да одлазе дражиновцима. Данас имамо такву ситуацију да је готово цела гранична стража пришла дражиновцима, затим велики број жандарма и бивших четника. После овога дражиновске „бригаде“ су се нагло повећале и попуниле све терене, тако да их данас има и тамо где пре нису били.

После овога почео је терор. Мало је села где они нису претили, а у већем броју села убили су по једног, два, па и 10 поштених сељака који нису хтели да их служе (или породице наших партизана). У целом округу убили су до 200 невиних људи. На убиствима, батинању и претњама нису стали. Уцене у новцу, храни и оделу и даље су им методи, јер су они пошли да се „боре за ослобођење, а сељаци праве капитале“. Њихов рад народ је већ прозрео, али под терором не сме ништа да ради. Из њиховог рада и наглог одласка Недићевих жандарма и присилне дражиновске мобилизације сељака јасно се види сарадња Недића и Драже, а самим тим Немаца и Драже. Немци и Недић били су слаби да одузму жито на вршу, али су за то убрзо нашли верне слуге, који данас до последњег зрна хоће да опљачкају сељаке. Данас дражиновци отворено говоре о томе колико и коме треба да се да жита. Окупатору његово, остатак за „народну војску“, а сељаку, који је радио, који је прошле године одвајао од уста па посејао, не треба ништа да остане.

Дакле, данас имамо такво стање да се народ доста уплашио, повукао се и нема поверења један у другог, јер може лако да се изгуби тлава. Данас су се појавили нови шпијуни — људи Драже Михаиловића, који потказују мирне сељаке дражиновским црним тројкама. Данас народ чује како је на фронтима, зна ко смо ми, али је много уплашен...

2. Економско стање и проблеми

У вези са плачком окупатора и дражиноваца (а у исто време је кукуруз врло слаб, јер није било кише), у нашем ће крају проблем исхране бити за кратко време актуелан.

3. Непријатељске снаге

а) Немаца у нашем крају има сталних и привремених. Привремене групе дошле су ради плачке и жетве, а сталне групе налазе се у Бору, Прахову, Д. Милановцу и селу Сипу (Сипски канал на Дунаву). Поред њих има фелдјандарма у Неготину, Зајечару и Књажевцу.

У самом Бору има више врста Немаца, и то војске, тотоваца, „веркшц“, „плаваца“ и фолксдојчера. Морал Немаца није више на висини на којој је био. Ово важи нарочито за тотовце и фолксдојчере. Од тотоваца и фолксдојчера може да се купи све сем оружја.

Досадашњи крајскомандант мајор Шулиц због веза са дражиновцима премештен је, а дошао је бивши фелдкомандант из Ниша неки Милер. Бивши крајскомандант је рачунао да остане у Србији после слома фашизма. Стога је куповао имање у нашем крају. Тако је у Зајечару купио

владичино имање. Са зајечарским богаташима живео је врло присно и рачунао на њихову помоћ ради остајања у Србији, да му после слома Немачке неко не би право сметње. Преко тих веза зајечарских богаташа и крајскокоманданта дражиновци су се користили разним услугама.

б) Поред Немаца, у нашем крају има и Бугара, али откако је настрадао Борис, они стално одлазе.

ц) У Бору има Румуна и Мађара.

д) Недићеваца има врло мало. То су већином силом мобилисани или они који су дошли да нешто зараде. Старе крволочне жандарчине готово су све отишле Дражи. Морал недићеваца је врло слаб. Не смеју да мрдну из вароши.

е) Дражиноваца у нашем крају има три корпуса.

Први корпус „оперише“ на терену јабуковачког, кладовског, доњемилановачког и полубачког среза — захвата Пожаревац. Командант је неки мајор Пилетић. Овај корпус је најмногобројнији и најнаоружанији. Други корпус „оперише“ на терену неготинског, салашког, борског, зајечарског, бољевачког и сокобањског среза — захвата и нишки округ. Командант је мајор Љуба Јовановић, бивши командант Зајечара и пољске страже.

Трећи корпус „оперише“ на терену андрејевачког, књажевачког, сврљишког и белопаланачког среза — захвата и нишки округ. Командант је неки капетан Божа-„Шуберт“. Ова група је најмања и најслабије наоружана. Поред ова три корпуса има још један корпус у жагубичком срезу, чији је командант неки Синиша Оцокољић, а који често шаље снаге на наш терен. Детаљно о њиховим снагама шаћемо у прилогу — зелена хартија.

.... о политичком расположењу углавном смо поменули терор који дражиновци спроведе над народом. На мобилизацији сељака и стварању сеоских милицијаца они сада раде свим силама. Мајор Пилетић има највише ослонаца у четничким селима поречког среза — Црнајка, Рудна Глава, Горњане и Танда.

Мајор Љ. Јовановић нема таква села где би имао чврстих ослонаца, али он то постиже терором. Љ. Јовановић је највише успео да мобилише у селима К. Вир — 180 људи и Јабланици — 100 људи, који су сами изнели пушке, али и то је све силом. На пример, из К. Вира стрељано је 6 сељака због „неисправног“ вршења стражарске службе.

Капетан Божа нема нигде овако чврст ослонац као ова два претходна. Иако се један ослања на четничка села, а други на терор.

Официри мајора Пилетића састали су се са гестаповцима у „Гранд“ хотелу у Неготину, а код мајора Љ. Јовановића је био неки гестаповец 6 дана ради преговора. Сам

Љ. Јовановић састајао се са бугарским командантом у Бољевцу.

У прилогу вам шаљемо два дражиновска летка поводом наших акција на железничке станице, пруге и вршалице.

II Организационо стање

а) Последњи пут у свом извештају јавили смо вам о стању наше ПО. Пошто сада има промена у стању ПО то вам шаљемо извештај.

Стање ПО 20. IV 1943:

43 стара члана

18 *новоучлањених*

61 укупан број наше ПО

13 Јастрепчана

74 *укупно са Ј.*

Стање ПО 21. IX 43:

61 стари члан

22 *новоучлањена*

83 укупан број ПО у одреду и позадини. Од овога има 4 Јастрепчана. То значи да наша ПО има 79 чланова, 20 канд. и 20 преткандидата.

б) Реорганизација ПО: до сада смо имали 2 СК и 3 СП. Али због пространства територије овакво стање ПО показало се недовољно да би могла да руководи борбом у свим рејонима нашег округа. Ради потреба свих рејона округа и због повећања ПО, направили смо план реорганизације наше ПО, који вам сада износимо.

I СП за поречки срез

II СП за кључки и брзопаланачки срез

III СК за неготински и крајински срез

IV СК за борски и део зајечарског среза

V СК за бољевачки и део зајечарског среза

VI СК за тимочки и заглавски.

Број чланова појединих руководстава:

I СП од 1 (још 1 вратићемо у Партију)

II СП од 2

III СК од 4

IV СК од 4

V СК од 4

VI СК од 4

У вези са вашом одлуком да заглавски срез пређе под контролу нишког ОК, ми бисмо имали да предложимо и да замолимо да овај срез остане и даље под нашим контролом. Следећи разлози су нас руководили да ово тражимо:

1. Сада постоји СК који ће са нашом малом помоћи да ради.

2. Сам заглавски срез је органски везан за наш терен...

3. Заглавски срез је одвојен планинама од Сврљига и Ниша, тако да је њима теже да долазе ради контроле, те би овај срез опет био напуштен.

ц) Одлазак Љубе и Владе.

Другарица Љуба због порођаја одлази у ужички крај, тако да смо нас двојица остали у Комитету. Са идуним извештајем послаћемо вам јавку да би јој дали партијску везу. Пошто ће другарица тамо остати дуже, треба да знамо вашу одлуку да ли ће она тамо да остане стално или не. У вези с тим и друг Влада тражи да се и он пребаци у онај крај. Зато чекамо ваше одобрење да би се и он пребацио.

д) Скидање казне: пошто имамо извештај број кажњених другова, а пошто су се показали добри на раду, тј. отклонили су недостатке и слабости због којих су кажњени, то предлажемо да им се казне скину...

е) За ово време изгубили смо следеће другове:

1. Јоца, члан ОК СКОЈ-а
2. Нада, члан СК Крајине,
3. Новак, члан СК за нег. срез.
4. Вељко — Пега Костић.

Ми још немамо никога да предложимо за улазак у ОК, али после реорганизације и постављања рада — постављање СК и СП — на раду ће се показати колико ко вреди и колико се залаже за Партију.

23. септембар 1943. год.

ОК

П.С. Пошто заказана веза са нишким ОК није одржана, а том везом хтели смо да вам пошаљемо овај непотпун извештај, то вам сада шаљемо извештај и о осталим секторима.

III. Политички рад

До извесног времена пред нашом ПО поставили смо проблеме жетве-врше и „тоталне мобилизације“, а данас нам се постављају проблеми: одбрана жита, дражиновска мобилизација и тотална Хитлерова мобилизација. Што се тиче проблема врше, мобилисали смо целу ПО да онемогући вршу машинама. У овом смо углавном успели, сем на неколико места, где су вршалице радиле уз велику посаду Немаца, недифеваца и дражиноваца. Оваква врша била је

по среским местима. Нашим акцијама и политичким радом успели смо да онемогућимо рад вршалица, а народ је вршицу обављао помоћу стоке. Ово је дошло нарочито после наше акције на Књажевац, где смо спалили 30 вршалица, среско начелство и др. Поред конференција и писања парола недостатак је у писаном конкретном материјалу. У вези са новим проблемима одбране жита и дражиновске мобилизације, поједине среске парт. орг. нису се снашле, нарочито са дражиновском мобилизацијом. Поједини срески руководиоци нису видели терор и остале махинације дражиноваца којима се служе да би мобилисали народ, него им је у очи пао само број мобилисаних. Нагла промена ситуације превазишла је поједине руководиоце. Тек са нашом помоћи они су разумели ситуацију и заузели правилан став. У исто време било је неколико борби нашег батаљона са њима и показало се право стање у коме се налазе дражиновске банде и њихова снага с принудно мобилисаним сељацима.

Конференције се одржавају и на њима раскринкавамо Дражу и његов издајнички рад, као и циљ принудне мобилизације. Конференције се одржавају и поводом пљачке жита. На њима се указује народу на глад која ће наступити. У заглавском срезу после паљења среског начелства у свакој општини образовани су некакви „реквизициони одбори“ за пљачку жита. Према члановима ових одбора ми се понашамо према њиховом раду, а на конференцијама раскринкавамо њихов рад.

4. Н.О.О.

На овом сектору урадили смо готово најмање. Разлог овоме нераду и недостатку резултата лежи у следећем:

1. Недовољно схватање значаја НОО-а...

Ове слабости већ смо почели да отклањамо, али их има још. Хтели смо да нам пренесете искуства из рада НОО-а у другим окрузима како бисмо могли пре да отклонимо прешке.

5. СКОЈ

По формирању ОК СКОЈ-а рад СКОЈ-а је кренуо напред. Осећа се још несређеност рада због непостојања СК СКОЈ-а, који би руководили радом по срезовима, већ је то пало на Партију. Код појединих другова није био разјашњен однос Партије и СКОЈ-а, управо односа појединих парт. руковод. са ОК СКОЈ-а, што смо отклонили.

Ради што успешнијег рада скојевске организације, ми смо одредили неколико чланова за рад по СКОЈ-у. С тога ћемо ускоро формирати 2 среска комитета. Поред тога при сваком СК Партије има један до два друга који раде

по СКОЈ-у, тако да ћемо за кратко време и тамо створити комитете. Стање скојевске организације је 200 чл., а читањем материјала обухваћено је још око 400 омладинаца.

Примили смо нове омладинске материјале, тако да ћемо одмах реорганизовати рад.

6. Жене

Рад са женама до партијске конференције био је потпуно запостављен... Данас имамо преко 200 жена обухваћених радом по разним питањима. Постоји више сеоских одбора, 1 сеоски одбор АФЖ-а, а и срески одбор је у пројекту. На овом сектору осећа се недостатак материјала и искуства. Због тога би нам требало упутство о раду АФЖ-а... Не би било лоше да имамо извештај реферат о томе. Одбори АФЖ-а имају редовно састанке, на којима подносе извештај о раду и постављају себи нове задатке.

7. Обавештајна служба

У прилогу вам шаљемо податке о дражиновцима у нашем округу и за део пожаревачког округа. Подаци за дражиновце у пожаревачком округу потпуно су тачни, из поузданих су извора, уколико нема измена.

8. Војни рад

Одред данас бројно стоји добро. Сваког дана имамо по неког новог друга. Али имамо друге незгоде, а то је оружје. После дражиновске мобилизације и запоседања терена који је богат оружјем нама се сада намеће овај проблем много озбиљније.

Морал, борбеност и дисциплина партизана су на висини.

Акције: 9. VIII напали смо Књажевац, постављени задаци испуњени су сто одсто, и то: 1. запаљено 30 вршалица, 2. запаљено среско начелство, 3. запаљена општина, 4. запаљена пошта, 5. из болнице узет санитетски материјал, и 6. из државног дома узето рубље и одело. Поред тога, растурене су пароле и другови су певали партизанске песме (тако да дражиновци нису могли да се похвале да су то они учинили).

У кампањи врше уништено око 80 вршалица; запаљене су следеће железничке станице: Мали Извор, Грљан, Брусник и Рогљево; срушили смо рудник Аврамицу; уништена је фабрика зејтина и просута велика количина окупаторског бензина; први батаљон водио је неколико борби са дражиновцима, а последња борба на Тумби, код села Орешца, заглавски срез, трајала је 7 сати.

Поред ових акција било је ситних акција диверзантских група у сарадњи са позадинцима. Данас имамо још 30 нових партизана, али без оружја.

9. Финансије

Требало је да вам пошаљемо 100 хиљада динара, али смо их задржали ради набавке оружја.

10. Техника

После дугих мука најзад нам је пошло за руком да набавимо гештетнер, и то 2 комада. Имамо нешто матрица, а сутра очекујемо још 100 комада. Сада ће „техника“ почети редовно да ради.

11. Теоретски рад

После пријема најновијег материјала, нарочито „Питања лењинизма“ и „Пролетера“, моћи ћемо нешто да предузмемо. О организовању једног теоретског курса ми немамо баш најјаснију представу, и требало би да нам помогнете. Ми смо од вас примили један примерак „Историје“, па ако сте имали, да нам дате још један (добро би било). До сада смо прорађивали „Глас“ бр. 1.2.3. и 4, и проглас ПК од 1 маја... окружнице и реферате о Партији и СКОЈ-у.

12. Евиденција

1. О другарици Нади: из одреда смо је повукли на рад по АФЖ-у у Крајини; била је члан СК. Одмах по доласку на рад у Комитет ухватили су је због небудности осталих чланова Комитета (они су другарицу пустили да оде компромитованом човеку у једно село). То је било 3. VII 43. У затвору, а потом у логору, држали су је до 10. IX 43, када је стрељана у Зајечару. Пред непријатељима се држала херојски. Држање другарице Наде после држања друга Брковића најбоље је у нашем крају. На стрељању су Немци од ње поново тражили да призна, али она није хтела. Опет су је мучили, и то пред осталим људима које су довели да стрељају и пред сељацима који су дошли да их затрпају — секли су јој уши, нос, и мрцварили је, али су од ње добили само презрење и речи „да је Српкиња“. О држању другарице Наде много се говорило прошлог месеца, јер су сељаци свуда причали о томе.

2. Јавите нам о најновијој политичкој ситуацији.

3. Јавите нам колико је сада велика слободна територија.

4. Да ли може да се зна колика је Народноослободилачка војска и какав јој је састав, тј. број дивизија, корпуса...

Смрт фашизму — Слобода народу!

1. октобар 1943. год.

Друг. поздрав
ОК Зајечар

* * *

Драги другови,

Примили смо извештај од вас и ваше писмо... Питање брже и чвршће везе између нас постаје необично важно. Ми смо вам се јавили преко Бора, и ако сте од нас добили писмо, настојте да се преко њих повежемо док не уговоримо други пут... Преко Шербанове породице повежите се са Пожаревљанима, и то поставите као нужан задатак.

Смрт фашизму — Слобода народу!

18. октобар 1943. год.

ПК

* * *

Драги другови.

Дуго времена немамо везу са вама. Веза преко Бора је сада онемогућена... Чланови Главног штаба пишу нам да никако не долазите на пункт који имате са Окружним комитетом Лесковац, иако вас тамо чекају директиве за рад и материјал. Одмах пошаљите курира на пункт.

Шаљемо вам јавку на коју треба да пошаљете курира за нас. Ако се чврсто повежете са Пожаревљанима, онда бисмо имали везу преко њих. Чули сте о великом замаху наше борбе на југу Србије. Тамо су формиране три јужноморавске бригаде. Формирају се нови одреди. Око 2 000 нових бораца пријавило се нашим штабовима. Ојачали смо и у Шумадији. Мислимо да сте и ви кренули напред...

Смрт фашизму — Слобода народу!

Јавка:

Ваш носи на левој руци рукавицу, а у њој другу рукавицу. У десном џепу капута „бодљикаво прасе“.

Наш пита: Где је професорска колонија?

Ваш одговара: Из Мостара.

Време: 20. и 31. децембар, 9,5. и 25. јануар у 12 сати и резервна 4 сата.

Улица: 2,6,1,4,7,5,4,7,8,2,1,9.

3. децембар 1943. год.

ПК

Документи XIV Корпуса Народноослободилачке војске Југославије, а нарочито из Двадесет треће дивизије, сачувани су готово у целини и представљају архив који омогућује детаљно праћење завршних операција на истоку Србије. Иако делом коришћени у тексту књиге, ови материјали, изнети целовитије, употпуњују слику коначног ослобођења овог краја наше земље.

Извештај о борби на Буковик

Штабу 23. дивизије: Борба се одиграла на положају Буковик северно од Алексинца, на коме су четници организовали и утврдили положај, и то предстражарски на југоисточној падини, главни на к. 636, а прихватни на к. 893. „Букове пољане“. На целом положају били су изграђени стрелачки заклони пуног профила, бункери од земље, камена и греда за већи део посаде и аутоматских оруђа. На прихватном положају поред овога изграђене су биле и земунице.

Четници су на Буковик концентрисали неколико корпуса у јачини од око 10 хиљада војника, с намером да им овај утврђени положај послужи као упориште у предвиђеним операцијама, чија је вероватно намера била да у заједници с Немцима и Бугарима ликвидирају наше снаге у североисточној Србији.

Пошто су добијени подаци да се четници налазе на Буковик, цела дивизија (без 9. бригаде) кренула је усиљеним маршем преко планине Девике и у току 23. јула водила је борбу, и у зору 24. јула 2. батаљон Седме бригаде напао је око 5 часова непријатеља на предстражарском положају. Снажним налетом непријатељ је збачен са овог положаја и повукао се на главни положај, а јединице су се распоредиле за напад. На десном крилу била је Седма

бригада без 2. батаљона, лево 14. бригада, а на левом крилу целог распореда 2. батаљон 7. бригаде.

Напад на главни положај почео је чим су јединице избиле на висину пута источно од коте 636. У току напада јединице су под врло јаком ватром подилазиле самом положају и борба се водила за сваки бункер појединачно. Непријатељ се жилаво и упорно бранио, користећи велики број бомби, којих је у изобилју имао, просечно по 100 у сваком бункеру. Борба се продужавала целог дана у сталним нападима наших и противнападима непријатеља.

Пред вече, пошто није било изгледа да ће се непријатељ моћи савладати, Штаб дивизије наредио је да се борба прекине и јединице по мраку повуку. Међутим, сами борци руководиоци свих јединица решили су да се не повлаче, већ да предузму још један заједнички, крајњи напор да изврше општи јуриш и да по сваку цену заузму непријатељски положај.

Око 18 часова почео је општи јуриш, борци су јуришали на један бункер за другим и бомбама и борбом прса у прса освајали их. Упад у непријатељски положај успео је прво на југоисточном делу, потом скоро на целој линији, и тада се развила борба у самој унутрашњости главног положаја. Непријатељ је поколебан упорношћу и истрајношћу наших бораца и руководиоца и почео је попустити. Чим се непријатељ почео повлачити са главног на прихватни положај, сви делови продужили су гоњење највећом брзином, тако да су на прихватни положај успели избити заједно са деловима који су одступали. Борба за прихватни положај била је кратка и непријатељ је почео да се повлачи у правцу Ражња, гоњен од наших делова, а сачекиван од сељака околних села, којима је било пре тога дато прекобројно заплењено оружје. Наше јединице нису продужиле гоњење непријатеља због умора.

Непријатељски губици у овој борби били су: око 250 четника, међу којима и пуковник Терзић, командант групе корпуса, кога је послала издајничка емигрантска влада из иностранства — што је позитивно утврђено по документима и разном злату нађеном код њега.

Заплењено: 4 противавионска митраљеза, 6 тешких митраљеза, 5 бацача 81 мм, 300 пушака, 20 пушкомитраљеза, већа количина животних намирница и 20 коња са опремом.

Наши губици у бригади износе: 12 погинулих и 19 рањених.

25. VII 1944. год.

Штаб Седме бригаде

*Из наређења и извештаја при на-
паду на Зајечар*

Штабу 7, 9. и 14. бригаде: ... Наш даљи задатак јесте ликвидација непријатељског гарнизона у Зајечару, који смо у току јучерашњег дана и ноћи успели сабити у сам град. По ликвидацији задатак нам је продирати ка Дунаву и орести се са Црвеном армијом, која је, по Радио-Њујорку, прешла Дунав и ушла у Кладово, што значи да је питање часа успостављање веза наше 23. дивизије са Црвеном армијом. За напад на Зајечар.

Н а р е ђ у ј е м о :

I

Напад на Зајечар почети одмах по пријему ове заповести. Одредити мање групе са аутоматским оруђем, које ће се непрестано приближавати поседнутим зградама и другим утврђењима, те сабијати непријатеља у што мањем броју зграда, као и разбијати и продирати унутар града. Главнину држати разређено ради упада одређених група за продоре, те са аутоматским и тешким оруђем потпомагати акцију.

II

Уколико не успемо у току дана ликвидирати непријатеља у Зајечару, напад ћемо извршити ноћу. Напад ноћу почети тачно у 22 часа. Напад вршити енергично, продирати између редова непријатељских, разбијати их, сабијати у мање групе и ликвидирати их појединачно.

III

За ноћни напад унапред одредити ударне јединице, које ће се одмах пробити у град, без задржавања, избегавајући спољну линију непријатељске одбране. Њихов продор одмах потпомоћи и потхрањивати их новим снагама које ће упадати у град и отуда по потреби дејствовати са леђа на спољну линију непријатељске одбране. Такође те ударне групе потпомоћи и потхрањивати групама које ће притискивати извана спољну линију непријатељске одбране. На тај начин ће се блокирати извесне поседнуте зграде, те продужити блокада са мањим нашим групама наоружаним аутоматским оруђем, лаким бацачима, ручним бомбама, уз подршку тешких бацача, које ће групе блокаде само постављати по потреби. Ударне групе које буду

продрле у варош чистиће је од непријатељских делова, разбијати их енергично и сабијати у мање групице, које појединачно треба ликвидирати. Кроз варош кретати се посве војнички, како би се непријатељ што боље разбио, варош очистила, а ми имали што мање губитака. Јединице кретати колоном по један са великим одстојањем, поред линија кућа, односно с једне и с друге стране улице, чистећи и ликвидирајући непријатеља.

Распоред и задатак наших снага: Напад са југа. Зона ширења комуникација Лубница-Зајечар и комуникација Грљан-Зајечар. Задатак је ликвидирати непријатеља на железничкој прузи и у утврђеним зградама на периферији града, те ликвидирати непријатеља у граду до састава комуникација Лубница—Зајечар и Грљан—Зајечар. Под командом штаба 7. бригаде налази се противколски топ, који ће штаб бригаде употребити по свом нахођењу, како у току дана, тако и у ноћној акцији, постављајући га на погодна места, одакле би могао тући поседнуте куће и онемогућити покушај непријатељских моторних возила да продру од Зајечара ка нашим положајима. Хаубицом командује штаб дивизије. Њено дејство користиће се на захтев појединих штабова бригада, односно штабова батаљона, и по потреби коју сам штаб дивизије увиди.

Источна колона 3. батаљона Девете бригаде: рејон напада са источне стране. Зона ширења комуникација Вел. Извор-Зајечар и Мали Ступањ — Зајечар. Продирати до састава поменутих комуникација и ликвидирати на том сектору непријатеља. Кретати се по упутствима за 7. бригаду и упутствима у овој заповести.

Девета бригада ће затворити и правац према Вражогрнцу, односно према непријатељским снагама на северу код Вел. Извора, уколико их има.

Северна колона 4. батаљона 14 бригаде: рејон дејства са северне стране ка пивари, односно жел. станици. Зона ширења: комуникација Вражогрнци — Зајечар и Звездан — Зајечар. Ликвидирајући непријатељске посаде у пивари, жел. станици, крећући се до спајања тих комуникација у самом граду. 14. бригада ће се обезбедити са правца Николићево, односно са севера и према Бору.

Опште напомене:

I

У нападу у току дана потребно је затворити све комуникације аутоматским оруђем и противколским пушкама, односно бацачима и топовима, како би осујетили сваки покушај непријатељске моторизације да се увуче у наше положаје.

II

Све ће бригаде по могућству предвидети резерве, како за наш план у току дана, тако и за напад у току ноћи, уколико у току дана не успемо ликвидирати непријатељски гарнизон у Зајечару. Резерве употребљавати на најнужнијим правцима, како бисмо тиме успели што јаче разбити и уништити непријатеља.

При том пазити да се јединице не натомилавају, јер би тиме себи нанели више жртава.

При уласку у град, уколико су јединице натрпане, нужно је извлачити извесне делове ако нису потребне за ликвидацију.

III

При уласку у град и при чишћењу града од непријатеља јединице кретати војничким поретком, постављати пред магацине и непријатељске установе страже, које ће чувати (како од грађанства, тако и од наших бораца) растурање поменутих магацина и установа.

У даљем раду и чишћењу послужите се упутствима датим у заповести од јуче: по питању кретања кроз град, конфискације магацина, претреса установа, борци не смеју својевољно залазити у зграде, сем ако је потребно извршити претрес у њима, затим по питању одласка наших бораца у кафане, становања, исхране у њима итд.

IV

За ликвидацију моторних возила потребно је употребити бомбаше, који ће се прикрати и изненада скочити на моторно возило, ликвидирајући при томе шофера, односно послугу на аутоматским оруђима и топовима на моторним возилима. Уколико имате тенкисте, односно шофере, употребите их одмах против непријатеља.

V

При упаду у град, тј. по ликвидацији непријатеља у граду важно је да се од наших бораца чује организована песма, како би се народ привлачио што више на нашу страну.

Према грађанству бити посве предусретљив, имати лепо понашање.

VI

У току операција одржавати везу како између седних бригада, тако и са штабом дивизије. Дању одржа-

вати везу по нахођењу и већ створеној вези међу бригадама, а ноћу одржавати везу на следећим местима: 7. и 9. бригада код болнице, 9. и 14. бригада на раскрсници путева Зајечар — Вражогрнац, Зајечар — Вел. Извор. 14. и 7. бригада на мосту преко реке Рајева, река на комуникацији Лубница — Зајечар.

VII

Уколико се непријатељ утврдио у артиљеријским касарнама, 7. бригада ће одвојити извесне делове за блокаду, те приступити ликвидацији. Ако не буду ликвидирани до заузимања Зајечара, појачати блокаду и убрзати ликвидацију.

VIII

Штаб дивизије у току свих операција налазиће се на јужним падинама Краљевице, код барутане, тј. бункера. Штабу слати извештаје сваког сата, а по потреби и чешће.

IX

Хируршка екипа и дивизијска болница налазиће се у селу Шљивару. Тамо слати рањенике којима је потребна хируршка интервенција.

X

Штабови батаљона одредиће место и правац кретања својих бригада, односно батаљонских референата, и слати рањенике на одређено место, како би се рањеним друговима на време и што боље указивала помоћ.

XI

После ликвидације Зајечара наше ће се јединице разместити на подручју:

а) 7. бригада на простору Зајечар — Звездан, обезбеђујући правац ка Бору, односно Бољевцу, и одржаваће ред у Зајечару.

б) 9. бригада на простору Вражогрнац — Рготина, обезбеђујући правац према Бору, односно Неготину.

в) 14. бригада на простору Николићево, обезбеђујући правац према Бору.

г) Штаб дивизије, дивизијска хируршка екипа, дивизијска интендантура и остале установе у штабу дивизије сместиће се у Зајечару.

XII

Све наше јединице рушиће комуникације на правцима и онеспособити их за сваку употребу моторизованих колона.

Смрт фашизму — Слобода наравду!

За штаб 23. дивизије,
командант

11. IX. 1944. год.

п. пуковник Миладин Ивановић

* * *

Штабу 9. бригаде: Штаб 1. батаљона добио је усмено наређење од штаба 9. бригаде да нападне град Зајечар са северне — источне стране, тј. уздуж друма Зајечар — Неготин и с десне стране реке Тимока. Напад је отпочео 7. септембра 1943. у 5,5 часова ујутро.

У време напада време је било магловито, па смо успели да се потпуно неопажено приближимо непријатељу. На самој периферији града наишли смо на непријатељску заседу у јачини од 10 војника. Једним брзим и одлучним маневром наша претходница успела је брзо да разбије ову заседу и убије 4 непријатељска војника (Немца), док су се остали разбежали. Под заштитом магле пробили смо се даље у град, зауевши том приликом све главне улице које воде из центра града, које смо обезбедили. У том продору заробили смо 10 Недићевих војника. У центру града наишли смо на веома јак отпор непријатеља, који се био утврдио у згради средског начелства (испред које су били бункери) као и у суседним зградама. Ту се развила жестока борба у којој су учествовала сва аутоматска оружја наших двеју чета, као и минобацачи, док је једна чета била остављена за обезбеђење и резерву. Највећи отпор непријатељ је давао на нашем десном крилу, где је око 10 часова изненада напао наше редове са 1 блиндираним колима и са два камиона са тешким митраљезима и 1 топом мањег калибра. Наши другови нису се могли одмах снаћи, па су се повукли са тог положаја изван града. Међутим, на левом крилу наши су успели да разбију овај непријатељски напад, и непријатељ се са овим колима морао повући, после чега је опет наше десно крило заузело своје раније положаје. Једним енергичним и јаким јуришем успели смо разбити непријатеља, који је био присиљен да напусти бункере и зграде, па смо ми овладали целим градом. Борба се завршила око 17 часова.

Губитке непријатеља на нашем сектору не можемо тачно утврдити, пошто су наша пушкомитраљеска одељења учествовала и на крајњем левом крилу, заједно са 1. четом 2. батаљона, а по зградама нисмо могли утврдити, јер је непријатељ извукао своје мртве и рањене. Знамо да је у првом делу борбе пре 10 часова побијено око 20 непријатељских војника, док је заробљено 12 Недићевих војника.

Наши губици: 4 мртва — Обрен Илић, водник, из села Црвења, Милан Илић, водник, из села Рујишта, Велимир Пешић, п. митраљезац, из села Црног Кала, Ђорђе Ђорђевић, десетар, из Неготина. Прва три су сахрањена у Зајечару (код Циглане), а четврти код Вражогрнца.

8 рањених: теже Боривоје Поповић, водник, лакше Стеван Глигоријевић из Ђаковице, Марко Николић из Радичевца, Алекса Станисављевић из Вражогрнца, Тихомир Савић из Ресника, Милан Крњајић из Рготине, Владимир Стаменковић из Ресника, Миладин Живановић из Ресника.

Свима рањеним указана је прва помоћ на лицу места и одмах су упућени колима у бригадну болницу, осим Алексе Станисављевића, који је у батаљону.

Заплењена су 2 стоваришта муниције и оруђа, више камиона и мотоцикла, бицикли, кола, коњи, магацин животињих намирница, као и много одеће, обуће и других ствари, чији тачан број не знамо. У самом бункеру је заплењен и тешки митраљез, 1 брно и 1 холандија.

Утрошак муниције: 3400 метака српске муниције, 10360 метака бренгалске муниције.

Стање муниције: после борбе 12100 метака српске муниције, 6540 метака енглеске муниције.

У почетку борбе дејствовао је само минобачач, док су за време коначног обрачуна дејствовали и донбули, који су успешно испунили свој задатак. Минобачач се ујутру рано повукао и држимо да није у потпуности испунио свој задатак. Био је постављен на нашем десном крилу.

Истакли су се у борби: пушкомитраљезац, десетар Петар Војводић, са својим одељењем, и водник Алекса Станисављевић, који је сам бацио на камионе 12 бомби и дејствовао шарцем и бренгалом.

9. IX 1944.г.

Командант Милан Богосављевић
полит. комесар Недељко Тошовић

*Из преписке 7, 9. и 14. бригаде са
штабом 23. дивизије и XIV корпуса
НОВЈ у току септембра и октобра
1944. године*

Штабу 23. дивизије: Задатак наше бригаде за 10. IX био је да потпуно онеспособимо комуникацију Зајечар — Вражогрнац — Рготина — Копривница, рушећи мостове и пропусте на њима.

На овој комуникацији ми смо порушили 3 пропуста и извршили прекопавање пута на више места. За ово смо употребили скоро сав експлозив којим смо располагали. Потпуно истог нисмо знали одакле ћемо извршити, све док нам нисте рекли да се у утврђењима код Краљевице налазе складишта експлозива.

Нисмо га могли узети услед промене ситуације тога дана, а из разлога што је покрет био раније вршен. Остатак експлозива употребили смо за рушење моста код Салаша. С обзиром да смо сву количину експлозива утрошили, а потпуно услед саме ситуације нисмо могли извршити, то бисмо желели да штаб дивизије нареди да нам штаб VII бригаде дотури извесну количину...

За штаб IX бригаде
11. IX 1944. год. Командант капетан Јован Кеџман,
политички комесар Душан Глигоријевић

* * *

Штабовима 7, 9. и 14. бригаде: 1. — Хитно нас обавестите шта сте урадили на рушењу комуникација које смо предвидели. Напомињемо поново да све комуникације, без обзира да ли су оправљене од стране Немаца или не, треба рушити и потпуно онеспособити.

Ово нека важи као правило од сада да сами издајете наређења за рушење, без нашег упутства.

По пријему овог наређења известите нас где сте порушили — на којим местима и са каквим димензијама.

2. — Такође нас известите да ли сте прикупили све ваше јединице. Ако нисте, настојте што пре. Напомињемо да треба брже радити на повезивању и прикупљању јединица.

Штаб 7. бригаде да нас извести да ли је упутио везу за остала два батаљона и када. Је ли успостављена веза и где се налазе ваши батаљони?

3. — Слабо вам ради ваща обавештајна служба. Морате се у томе више ангажовати. У обавештајној служби ми много рамљемо, што нам омета операције. Обавештајци треба где год дођу да се постарају да прикупе што више података о непријатељу.

4. — Нама данас није познато где се налази немачка моторизована колона која је јуче прошла кроз Салаш, није нам познато да ли су у току ноћи пролазили или не, није нам познато да ли је та колона пошла од Зајечара или Бора, није нам познато стање гарнизона у Зајечару и околини итд. О свим овим питањима одмах предузмите најхитније мере, да се испита стање гарнизона у Зајечару, стање на комуникацији Зајечар — Салаш и Бор — Рготина. Наиме, да ли на тим комуникацијама има каквих непријатељских посада и где.

5. — Штаб 9. и 7. бригаде нека предузме мере да на просторији јужно од Дубочана, између Скрамнице — Бучине — Горњиш — Балал Маре или на Висули или између Глоговице и Дубочане или уопште око Глоговице пронађе аеродром за спуштање авиона. Такође нека испита простор северно од Глоговице, односно између коте 439, коте 466, потока Ветрина и Чожице. Неопходан нам је аеродром да бисмо транспортовали рањенике за Италију. Ово схватите као најхитније. У току данашњег дана морамо имати аеродром.

6. — Дуж комуникације поставите заседе, које ће у случају пролаза непријатељских колона деловати том комуникацијом, тј. Рготина — Салаш и Бор — Рготина. Заседе нарочито постављати изнад места где је порушена комуникација. Не смемо дозволити да се непријатељске колоне несметано крећу цестом. То би значило и у нашим очима и у очима сељака и у очима непријатеља нашу слабост.

Обавестите нас где су постављене ваше заседе.

Смрт фашизму — Слобода народу!

За штаб 23 ударне дивизије
Командант,

п. пуковник М. Ивановић

пол. комесар,

потпуковник Раја Недељковић

У 14,00

14. IX 1944. год

* * *

Штабу 23. дивизије: Један радник из Бора дошао је јутрос и прича:

Бор је миниран и не ради од суботе. У њему има нешто Немаца, Руса (који некуда иду), Банаћана и Мађара. Укупно око 1500 — 2000 људи. Има много рањеника по болницама. Чистих Немаца мисли да има (колико је видео) око 500. На 4. км имају противавионску артиљерију, која је ту скупљена са положаја око Бора. Изгледа да намеравају да је транспортују. Имају у гаражи 4 стара тенка, осим тога имају мале топчиће и много камиона. Последњи транспортни авион био је прекјуче. Кажу да је бомбардован аеродром код Београда и да стога авиони не могу да одлазе. У Бору нестаје хране и угља. Он мисли да после 20. о.м. термичка централа треба да престане са радом. Немци говоре да хоће да се предају Црвеној армији, али не партизанима (изгледа да се плаше).

У Зајечару има Немаца. Прича се да хапсе и терају људе да копају ровове. Пре седам дана митраљирало је 5 авиона фабрику у Бору и избушило машине. Љотићевци (око 2 чете) били су пре неки дан у Бору и отишли некуд. Око 60 граничара дошло је синоћ у Бор преко Кривеља. Били су на граници код Радујевца.

У Кривељу има много дражиноваца: кажу, око 500. Официри и мање групе шетају по Бору. Јутрос су им скупљали храну у Белој Реци.

14. септембра 1944. год.

Штаб IX бригаде

* * *

Штабу 23. дивизије: БОР...

Јутрос су Немци почели да евакуишу Бор у правцу Жагубице — Пожаревац — Београд. У претходницу су послали 3000 Јевреја и 30 камиона муниције, као и 100 волујских кола разнот материјала. За њима су пошли Гестапо, агенти и Белоруси из Бора. У Бору је остао један мали део Немаца и Руса у бункерима, а има изгледа да у току ноћи и сутрашњег дана и они оду.

Топови из Бора скупљени су на једном месту у правцу Жагубице, а тенкови се, изгледа, још налазе у Бору.

Бункери око Бора су поседнути војском. У сваком има по 4 тешка митраљеза. У Бору има 6 — 7 хиљада немачких војника — друге војске нема.

Према исказу сељака који је од наше стране био упућен у Бор (Петар Костадиновић село Бучје), 15 пуних камиона са разним материјалом било је спремно за пренос.

Салаш ...

Немци који су из села Салаша дошли у село Сиколу вратили су се из Сиколе, и то правцем Лакине Појате — Ђумурана — Метриш. Било их је, према процени сељака, 150 и 1 баџач. У селу Сиколе су разбили на једној кући врата и тражили хране. У Салашу их има око 3000 — 3500, са 2 до 3 топа, више баџача, 6 луксузних аутомобила и више теретних. На положајима изнад Салаша копају ровове. Код општине у Салашу стоје им камиони. Код Милана Пакића стоје лимузине. Теретних камиона има 40 до 45. Код млина имају топове. Камиони су им данас саобраћали (друмом) Салаш—Неготин, док од Зајечара нису. У Салашу се утврђују и народ пљачкају, кољу свиње и телад, узимају алкохол где год нађу.

Бугарска — граница — уз Дунав ...

У Бугарској смењена влада, намесништво и распуштена жандармерија.

Совјети се налазе у Новом Селу и Видину, одакле тенковским колонама одлазе према Кули. Око 20 тешких 34 тенкова 60-70 мањих. То је та њихова колона. Бугарској је наређено да се сва речна возила пребаце на румунску обалу, коју Совјети користе за пребацивање.

Командир граничне страже из штаба у Брегову тврди да ће Совјети за дан-два стићи у Брегово.

У Неготину: исто стање, само су Немци запосели Самариновац. У Кладову и околини има око 3000 — 4000 Немаца са камионима, без тенкова и борних кола, са 10 топова разног калибра. Говори се да ће се пробијати преко Дунава за Румунију и Банат.

Сипски канал и Текија: са старом посадом — јачина око 1000 војника.

Брза Паланка: у њој се налазе Немци — међу њиховим снагама и један батаљон белогардејаца.

Пилетић: са још неким пребацио се у Румунију, где је ухапшен.

Пејовић, поручник, отцепио се од Пилетића са једним водом и организовао „партизански“ одред у Петровом Селу, већином од симпатизера.

Дражиновици... Љуба Јовановић са штабском групом, Неготинском и Крајинском бригадом кренуо у правцу Жагубице, с намером да ухвати везу са Дражом.

Сакрили су око 5000 пушака у селу Кривељу.

17. септ. 1944. год.

Обавештајни центар
23. ударне дивизије

* * *

Штабовима 7, 9. и 14. бригаде: 1. — Претходнице Црвене армије стигле су 24 о.м. у 14 часова у село Мироч. Главнина снага налази се на Цветановцу. Једна чета Митрочког одреда упутила се са једном колоном Црвене армије према ушћу Поречке реке. Ове совјетске снаге ликвидирале су непријатеља у Брзој Паланци. Једна патрола наше 23. дивизије из батаљона који је отишао за Румунију упутила се са једном патролом Црвене армије у правцу нашег штаба. Ова патрола 23. дивизије налазила се на оној страни Дунава.

2. — Све наше јединице дуж комуникације Бор — Жагубица — Петровац појачаће активност и више се ангажовати за што ефикасније уништавање непријатељских колона које покушавају да се извуку том комуникацијом. Појачати активност да би се онемогућило извлачење непријатеља.

Појачајте рушење комуникација како би их што више онеспособили и онемогућили непријатељу да се извуче.

Радите брзо и смишљено, не губећи ни једног часа. Ваше заседе морају бити постављене тако да њихово ефикасно дејство буде искоришћено до максимума. Поставите се са аутоматским и противколским оружјем на саму цесту и спречавајте непријатељу сваки пролаз.

Смрт фашизму — Слобода народу!

За штаб 23. ударне дивизије

25. септембар 1944. год.
12,50 часова

Командант п.пуковник
Миладин Ивановић

* * *

Штабовима 7, 9. и 14. бригаде: На простору Штубик — Поповица — Клокочевац налазе се 3 немачке дивизије, и то две планинске и једна моторизована. Оне су опкољене од јединица Црвене армије и јединица 25. дивизије и наше 7. бригаде.

Наша 9. бригада и јединице Црвене армије налазе се у Бору. Непријатељ је у Брестовцу и Брестовачкој Бањи

као бочно осигурање непријатељске колоне која се ужурбаном повлачи правцем Зајечар — Бољевац — Пожаревац.

Наша дивизија добила је задатак да садејствује са Црвеном армијом у уништавању три немачке дивизије на простору Штубик — Дели Јован, да садејствује са 7. и 9. бригадом. Но како је предвиђена ликвидација непријатеља у Брестовцу и Брестовачкој Бањи, као и уништавање колоне Зајечар — Бољевац, издали смо наређење 9. бригади да се сва прикупи на простору Бор — Брестовац и садејствује са Црвеном армијом у ликвидацији Брестовца и Бање и уништавању непријатељске колоне. По ликвидацији непријатеља на том простору 9. бригада пребациће се на подручје Дели-Јована, како би потпомогла ликвидацију непријатељске групе на простору Штубика, уколико дотле не буде ликвидација завршена.

Задатак 14. бригаде јесте потпуно затварање правца према Пожаревцу, како бисмо спречили свако потпомагање евентуалних покушаја непријатеља од правца Пожаревца да извуче своје колоне из Бора и Зајечара, као и покушаја помоћи опкољеним дивизијама на простору Дели Јован — Штубик.

У том циљу одржавајте тесну везу са јединицама 25. дивизије које се налазе у Петровцу, те и њима пренесите да је врло важно очувати тај правац и спречити сваки покушај непријатеља.

4. октобар 1944. год.

у 24 часа

Штаб 23. ударне дивизије
НОВЈ

* * *

Штабу 23. ударне дивизије: Непријатељ је јуче до 15 часова из Клокочевца продро до Милошеве Куле, где је заустављен од наше 16. и делова 18. бригаде. Непријатељ покушава да се пробије правцем Мајданпек — Кучево. Прошле ноћи 18. и 19. бригада 25. дивизије напале су непријатеља на линији Милошева Кула — Голи Врх — Медвећа Чука са задатком овлађивања Клокочевцем. Резултате не знамо.

23. дивизија добила је јасно задатак да са 9. и 7. бригадом крене у одлучан напад на непријатељске снаге на простору Плавна — Клокочевац — Дели Јован, управљајући се према ситуацији и распореду непријатељских снага, повезујући се са 25. дивизијом и одлучно дејствујући не држећи положаје.

Наређење које смо добили од заменика команданта Главног штаба за Србију је такве садржине да морамо са

читавим корпусом хитно доћи на простор око Неготина и Брзе Паланке, претходно разбијајући непријатељске снаге, и чврсто се повезати са Црвеном армијом на Дунаву. То је у исто време и наређење друга Тита, са којим се друг Љуба видео.

С обзиром на све ово, нема никаквих предлога и противпредлога, већ наређење има да се изврши. 14. бригада мора усиљеним маршом, без обзира на све, доћи у састав дивизије и дејствовати на непријатељску групацију на овом сектору. Непријатељску деморалисану групацију на овом сектору у садејству са јединицама Црвене армије морамо уништити или присилити на предају.

Одмах са јединицама које имате ту пређите у одлучан напад на непријатеља, чврсто се повезујући са нашом 25. дивизијом. Пошто познајете ситуацију, напад завршите на свом сектору на коме ће се најбоље испољити дејство наших јединица.

Напомињемо још једном да ниједан војник немачке 1. алпијске дивизије, која се још налази на овом сектору, а саучествовала је у свим борбама против нас у V офанзиви, на Пријеполу итд., не сме извући главу.

Смрт фашизму — Слобода народу!

6. окт. 1944. год.

у 11 часова

За штаб XIV корпуса НОВЈ
полит. комесар, пуковник
Раја Недељковић

* * *

Штаб I, II, III, IV и V батаљона, интендантури, чети пратећег оруђа, управи болнице:

1. — На простору Клокочевац — Милошева Кула — Црнајка — Танда (Јелиничево — Глоговачке колибе) — Луке. те до Дубочана налази се група немачких дивизија у јачини, по нашем мишљењу и по извесним обавештењима, од 10000—12000 војника.

Ова група је посве деморалисана, врло слабо наоружана, узевши у обзир да је скоро сву своју моторизацију и све тешко наоружање уништила, видећи да се са истим не може да пробије. На читавом простору од Јелиничево до Дубочана изгледа има свега 2—3 тешка бацача. Ова група лута час на север час на југ, тражећи могућности да се пробије у било ком правцу. У току јучерашњег дана једна група Немаца са око 2000 пешака покушала је да се пробије ка Белој Реци, одакле је дејством јединица 113. дивизије Црвене армије враћена натраг.

У току јучерашњег дана једна група од око 1000 Немаца, лутајући преко Танде, изашла је на Црвени врх на коту 1135. Куда је даље пошла, није нам познато.

2. — Читава ова група немачких дивизија откољена је јединицама Црвене армије и јединицама наше и 25. дивизије.

Јединице Црвене армије налазе се на простору Плавна — Поповица — Сиколе, одакле је вршен притисак на непријатељску групацију.

3. — На простору Бор — Слатина — Бела Река налазе се јединице 113. дивизије Црвене армије, које притискују ову, групу непријатеља у правцу Слатина — Рготина. На простору Горњане — Бела Река налазе се јединице 25. дивизије, које стежу обруч око непријатеља.

На простору Рудна Глава — Црнајка налазе се јединице 25. дивизије. На простору Тополница — Мосна налазе се јединице Црвене армије, које са своје стране опкољавају Клокочевац.

Једна колона Црвене армије налази се око Зајечара, где је опколила у самом Зајечару око 1000 Немаца, који ће бити уништени „каћушама“.

Јужно од Бољевца налазе се јединице 45. дивизије, које се крећу у правцу Сиколе — Поповица и садејствују са јединицама Црвене армије на колону која се креће правцем Зајечар — Болевац — Параћин.

4. — Непријатељска група на поменутој територији Клокочевац — Глоговица мора бити уништена. Сви услови за њено уништење су посве повољни, те је наша дужност да дамо све од себе, да дејствујемо ударнички, како нам ни један непријатељски војник не би умакао. Исто тако, наша је дужност да се што више ангажујемо, како руководиоци војни и политички, тако и сваки борац, да би што пре уништили непријатеља, који је у смртном страху, и да би кренули даље на задатке који стоје пред нама...

7.X.1944. год.

Штаб IX бригаде
23. ударне дивизије НОВЈ

* * *

Штабу 23. ударне дивизије: Ситуација је следећа: Црвена армија надире ка Београду. Наш корпус, у првом реду ваша дивизија, мора учествовати у бици за Београд. Стога, уколико до сада нисте уништили одређену непријатељску групу, преоријентисите на њу 25. дивизију, а ви најхитније потом крените на простор Бор — Кривељ, где ћете извршити реорганизацију јединица.

У ту сврху послаћемо у састав ваше дивизије 3000 новопридошних бораца из Крајине, који ће бити упућени са оружјем.

Оружје већ стиже у Неготин, а оданде ћемо га камионима транспортовати за Бор. Да би овај посао текао што брже, најжитније предузмите одговарајућу организацију пријема материјала и организацију магацина у Бору.

Значи, потребно је: формирати слагалиште материјала, одредити руковоце за слагалиште материјала, са потребним бројем људства за истовар и смештај материјала, одредити стражу за слагалиште. Организовати брз дотур материјала до јединица и најжитније наоружавање, све старо оружје стрпати у посебне магацине. Једном речи, најжитнију реорганизацију. У том циљу један члан штаба нека и даље руководи операцијама, а остали да се посвете овом задатку.

Материјал ћемо дотурити камионима.

У ваш састав улази Месићева бригада, коју ћемо одмах пребацити на просторију око Петровца, тако да је што ближе Београду. Она има два дивизиона моторизоване артиљерије, који ће сачињавати вашу дивизијску артиљерију. Ова ће бригада ући у ваш састав кад ви будете стигли на означени простор око Петровца.

Најжитније ћете нам упутити прикупљене артиљерце из ваше и 25. дивизије у с. Кобишницу, где се ствара наша артиљеријска база за формирање нових арт. јединица.

Упутите нам такође све камионе и повезите на њима лакше рањенике.

Упутите нам најжитније писмен извештај о ситуацији у Неготину преко Команде места.

Упутите најжитније један батаљон да иде са предњим деловима Црвене армије са задатком:

— Организација магацина хране у већим местима на комуникацијама, у првом реду од заплењене хране од четника итд.

— Организација најжитније поправке комуникација.

Садашње бригаде попунићете на 2000 бораца. У бригадама 4. батаљона (ни мање ни више). 25. дивизија такође одмах по извршеном задатку да дође на исти простор ради реорганизације. Цела 45. дивизија попуниће 25. дивизију. Схватите да је од огромне политичке важности да наше јединице учествују у бици за Београд и да, према томе, морамо радити муњевито.

Смрт фашизму — Слобода народу!

9.X 1944. год.

Штаб XIV корпуса НОВЈ